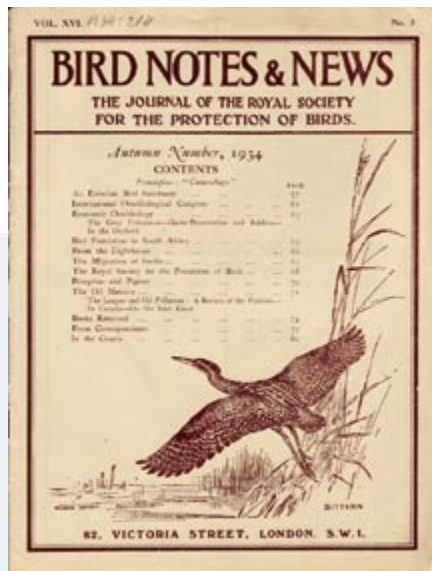

Vilsandi rahvuspargi sünd

Eelmises Tiirutajas alustasime juttu Eesti linnukaitse algusajast 100 aastat tagasi Vaika saartel, praeguses Vilsandi rahvuspargis Saaremaa lääneserval. Jätkame Esimesest maailmasõjast, mil Vaikade linnuriik oli selle valvuri ja linnukaitseja Artur Toomi sõnul relvastatud valve all ja sai pisut kannatada vaid 1918. a.

1920. aastate alguses rajas Tartu ülikool Kihelkonna valda Kuusnõmme mõisa bioloogiajaama. Samal ajal tegi ülikool ka ettepaneku luua Vaika saartest ja Vilsandi saare majakat ümbritsevast osast looduskaitseala. 23. oktoobril 1923 otsustas vabariigi valitsus: *jätta Kihelkonna kirikumõisa maast Vilsandi saarel eraldatud krunt nr 21, kogusuurus 13,33 tiinu, riigi kätte ja anda Tartu Ülikooli Ornitoloogia-jaama kasutada 1. maist 1924. a. arvates*. Kuusnõmme bioloogiajaama tegevusaeg oli viljakaim Lääne-Saaremaa looduse uurimise ajajärk. Kuusnõmme ümbruses ja Vaikadel tegid välitöid ja juhendasid tudengeid tuntumad tolleaegsed loodusteadlased. Vaikad oli lindude rõngastamise ja uurimise koht.

Pärast Teist maailmasõda võttis looduskaitse taastamine aega ja Vaikade riiklik looduskaitseala loodi alles 1957. a. 1971. aastal laiendati seda Vilsandi riikliku looduskaitseala nime all Vilsandile ja ümbruskonna väikesaartele ning 1993. a nimetati ala Vilsandi rahvuspargiks, mis ulatub nüüd Hariilaiult Tagamõisa poolsaarel Soegininani ja hõlmab umbes 160 saart ning ulatuslikku mere- ja rannikuala.

Esimest korda külastasin Vaikasid 2005. a mai keskel, mil Vilsandi rahvuspargi töötajana loendasin seal haudelinde. Kui tolele käigule tagasi mõtlen, siis olid need neli-viis tundi ühed elusamad mu elus. See oli sisenemine kodumaa looduskaitse pühamusse. Iga ruutmeeter Vaika kaljusaartest tundus justnagu tuttav Fred Jüssi ja teiste fotodelt. See kõik oli isemoodi – mereline, kaljune, natuke karm, ja sellel lihtsal taustal kõik sambliku- ja taimevärvid mõeldavaist ilusaimad. Samas oli tunne, et kõikjal on ajalugu. Tänapäev on näiteks säilinud Artur Toomi juhendamisel ehitatud „linnuhotelli“ betoonist vundament, ehitamise aasta 1934 kenasti loetav. 1939. a pesitses Vaikadel kogu 195 paari jääkosklaid ja 83 paari rohukosklaid. Selline asustustihedus oli võimalik vaid inimeste poolt ehitatud mitmekordsetes „hotellides“. Tagantjärele mõeldes tundub kõige olulisem tunne ja teadmine, et linnud tahavad ja saavad neil saartel elada ning kodumaa linnukaitse *algamiseks* oli see väga õige paik.

FOTO RAAMATUST „ARTUR TOOM – VILSANDI LINNUKUNINGAS“.

Soovitan kõigil linnuhuvilistel Vilsandit külastada. Sinna sõidetakse tavaliselt paadiga, aga soojal ajal võib üle Rahudepealse (laiud Saaremaa ja Vilsandi vahel) minna ka jala. Majaka juurest saab Vaikasid silmitseda igal aastaajal ning linde on saartel ja nende ümber merel alati. Aprillis tuleb Vaikade ümbruses talvituv kirjuhahakogum mõnikord lausa kaldakividele. Vilsandi randadel ja Rahudepeasel on uuesti alustatud ka lammaste karjatamist ning sealne niidulinnustik hakanud jälle rikastuma.

Veljo Volke

Vilsandi rahvusvaheline kuulsus

Briti kuninglik linnukaitseühing (*Royal Society for the Protection of Birds*) pidas Artur Toomi ja Vilsandi linnuriiki nii tähelepanuväärseks, et valis nende tutvustamise praegugi ilmuva ajakirja Bird Notes & News (praegu Birds) 1934. a kolmanda numbril esilooks. Artiklis öeldakse muu hulgas, et tegemist on Eestis ja kogu Baltikumi ainsa linnukaitsealaga ning et Artur Toom on Eestis tuntud kui Linnukuningas ja raiutud loodusloo õpikutesse. Autori erilist tähelepanu on äratanud Artur Toomi poolt loodud linnuhotellid jm pesitsuskohad leides, et ta on kogu saarel leiduvat materjali lindude heaks kasutanud. Tänapäev Eestis Rahva Muuseumi, kes ajakirjanumbri Eesti looduskaitse 100. aastapäeva puhul EOÜ-le kinkis.

Rohkem rapsi, rohkem rohevinte

Paljud linnusõbrad on ilmselt märganud, et rohevindi talvine arvukus on meil suurenenud ja valge lume taustal ringi lendavad parved või toidumajas rüselevad salgad äratavad tähelepanu. Eesti Ornitoloogiaühingu korraldatava maismaa talilinnuloenduse andmetel on rohevindi esinemissagedus viimase kümne aasta jooksul suurenenud suisa ligi 20 korda (vt joonist), mis arvukuses tähendab hüpet 5–50 tuhandelt linnult kümme aastat tagasi praeguse 100–300 tuhande linnuni. Haudelindude punktlõenduse andmetel on samal ajal pesitsevate rohevintide esinemissagedus tõusnud ligi neli korda. Samasugused muutused on teada ka Soomest, kus eelmise sajandi keskpaigast on selle liigi pesitsusaegne arvukus suurenenud ligi kümme korda ja talvituvate lindude arv pisut vähem.

Ühel toredal karmil talvehommikul jälginis koduaknast mõnekümne rohevindi askeldamist ümber päevalille- ja rapsiseemnetega varustatud toidulaua ning tabasin end mõttelt, et rohevindi talvisel arvukusel ja järjest popimaks muutuv rapsikasvatusel võib mingi seos olla... Peagi meenus, et Viljandimaal Räpu kandis tehtud sügisestel põllulindude loendustel olid vintlased arvuka-

Nii pildil oleva rohevindi isaslinnu kui ka hallika emaslinnu tunneb kaugelt ära erekollase tiivatriibu järgi.

FOTO: KALMER LEHEPUU

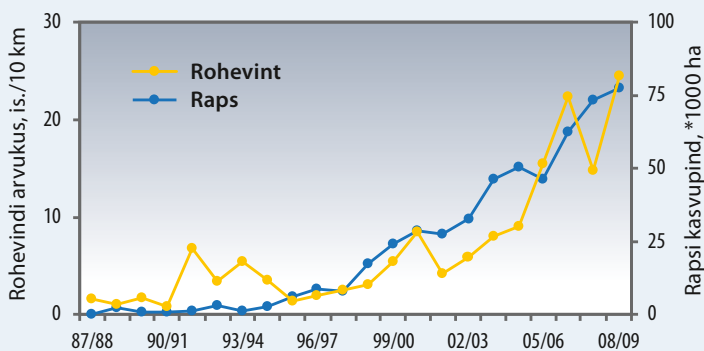
malt esindatud just seda sorti põldudel.

Rapsi on tihti peetud väga keskkonnavaenulikuks kultuuriks, sest normaalse saagi tagamiseks tuleb ohtralt kasutada väetisi ja taimekaitsevahendeid. Paljusid umbrohte on aga rapsipõllult saaki kahjustamata keeruline tõrjuda. Aastaid tagasi leidsin ühe prooviuringu käigus rapsipõllul kuult 1 m² suuruselt loen-

dusalalt üle 33 taimeliigi kokku umbes 1500 taimega. See tähendab, et rapsipõllult võib leida rohkelt eri ajal viljuvaid taimi, mis seemnetoidulisele rohevindile on igati soodne. Inglismaal tehtud uuringutest on selgunud, et rohevindid on arvukamad just umbrohurikkamate rapsipõldude ümbruses.

Ilmselt pole rohevintide talvise arvukuse suurenemine siiski tingitud vaid rapsikasvatuse võidukäigust. Oma osa on siin nii pesitsevate lindude arvukuse suurenemisel kui ka lindude talvisel toitmisel, mis praegusel sajandil on kindlasti varasemast aktiivsem olnud. See üksinda ei seleta siiski liigi arvukuse olulist suurenemist, nagu talilinnuloendused näitavad. Samas peaks Soomes toimuv massiline lisatoitmine olema vähendanud ka sealsete rohevintide rännukihku ning sealt peaks neid siia tulema varasemast vähem. Kust on siis pärit meil talvituvad sajad tuhanded rohevindid? Kas Venemaalt?

Jaanus Elts

Rohevindi talvise arvukuse ja rapsi kasvupinna muutus aastatel 1987–2009.

Algab talilinnuhooaeg

Peagi on algamas uus talilinnuhooaeg. 1987. aasta talvel alguse saanud talvised maismaalindude loendused on näide algatusest, mille tulemused muutuvad aastatega üha olulisemaks. Vaid pikaajased loendused võimaldavad eristada tegelikke arvukuse muutusi juhuslikest kõikumistest.

Mida rohkem loendajaid, seda usaldusväärsemad on aga tulemused. Talvised maismaalindude loendused võimaldavad hinnata muutusi meil talvituvate liikide arvukuses ja liigilises koosseisus. Tutvu Eesti Ornitoloogiaühingu kodulehel oleva talilinnuloenduse juhendiga ja mõtle järele: võib-olla leiad

sinagi need loenduseks vajalikud kolm talvist hommikut ja saad anda oma panuse meil talvituvate maismaalindude seisundi jälgimisse.

Aasta lind 2011

Eesti Ornitoloogiaühing valis 2011. aasta linnuks suitsupääsukese. Valiku põhjusi on kaks. Järgmisel aastal tähistab ühing 90. aastapäeva ja seetõttu soovime rohkem tähelepanu pöörata ühingu vapilinnule. Teiseks põhjuseks on asjaolu, et suitsupääsukese arvukus on Eestis tugevalt vähenenud ja meie rahvuslinnu käekäik vajab suuremat tähelepanu ja jälgimist.

Suitsupääsukese arvukuse vähenemine on ühest küljest tingitud suurtest muutustest Euroopa põllumajanduses ja maapiirkondade arengus, mis on jätnud kümned tuhanded suitsupääsukesed pesakohata. Samuti on loomapidamise vähenemine ja koonduvine kinnistesse lautadesse vähendanud pääsukeste põhitoidu, kärbes- te arvukust. Kuid suitsupääsukest kui pikamaarändurit mõjutavad ka olud

rändeteedel ja talvituspaikades. Lõuna-Aafrikas talvituvad linnud peavad kaks korda aastas ületama üha laienevat Sahara kõrbe, taluma üha ettearvamatuid ilmastikuolusid ning leidma talvituspaigad, mis pakuksid talve üleelamiseks piisavalt toitu.

Neist ja teistest rahvuslinnu muredest ja rõõmudest saab järgmise aasta jooksul

rohkem lugeda ja kuulda. Suitsupääsuke oli aasta linnuks ka 2000. a. Seetõttu on järgmisel aastal kasv korrata mitmeid toonaseid tegemisi, mis võimaldavad hinnata vahepeal toimunud

muutusi. Näiteks on plaanis uuesti algatada igale linnusõbrale jõukohane kodukohta pääsukeste jälgimine ning kordusuuring kunagisel pääsukeste uurimisalal Edela-Eestis.

*Meelis Uustal, Mati Kose
Aasta lind 2011
eestvedajad*

Suitsupääsuke
Foto: Mati Kose

Postkastist

Mitmed linnuhuvilised on tähele pannud, et sel aastal on arvukalt näha mäsakuid. Augustis toimunud linnuvaatlusvõistlusel Estonian Open vaadeldi isegi kuni 300 isendit suurtes parvedes ringi liikumas. Vareslaste hulka kuuluv

Mäsak
Foto: VALMAR VALDMANN

mäsak on Eestis väikesearvuline pesitseja ja paikne lind, kel rändavad enamasti vaid noorlinnud. Toidunappuse korral võib aga esineda massilisemaid liikumisi, kui meile saavad linnud põhja poolt, nagu see tänavu ongi juhtunud.

Õnnitlused

Eesti Ornitoloogiaühing õnnitleb juubeli puhul ja tänab toetuse eest:

Villem Piir 85
Nevi Pello 50
Aivi Pällo 50

Mati Salumäe 55

Mati Salumäe on olnud aktiivne linnuvaatleja üle 25 aasta. Eesti Ornitoloogiaühingu liige on ta olnud 13 aastat ning selle aja jooksul aktiivselt osalenud paljudes ühingu tegevustes. Tema nime leiab röövlindude seire, maismaa talilinnuloenduse, öölaulikuloenduse, haudelindude punktloenduse ja linnuatlase tegijate nimekirjast. Selliseid mehi on ühingu vähe. Peale selle kuulub ta ka

Foto: SIVEN PLIN

kahlajate töörühma, on olnud abiks linnualade inventuuridel ja löönud kaasa muudes tegevustes. Mati sõprade sõnul on ta hea naljasoonega sõbralik linnumees, kelle paljud suveööd mööduvad tänu lindudele jalgrattaga ringi sõites.

Nuputa

Tiirutaja nr 10 nuputamisesande õige vastus on sõtkas (*Bucephala clangula*). Fotol oli isaslind, kelle tunneb ära mustvalge sulestiku, tumerohelise pea ja valge laigu järgi nokatüvikul. Sõtkas on Eestis harilik haudelind ja talvitaja. Raamatu „Aasta linnud“ saab auhinna Hiie Uiho. Seekordsele küsimusele ootame vastust 1. detsembril aadressil riho.kinks@eoy.ee. Õigesti vastanute vahel loositakse välja auhind, milleks on raamat „Sookurg“.

FOTO: SILVER GUTMANN

Kroonika

Uus linnuliik

20. juunil leidis linnuhuviline Leili Mihkelson Pärnumaalt Väandra lähelt põllult stepikiivitaja (*Vanellus gregarius*). Linnuharulduste komisjon kinnitas selle liigi Eesti linnunimestiku 379. liigiks. Stepikiivitaja on üks maailma enim ohustatud kahlejaid (maailma

FILIKAS: INTERNET

punase raamatu järgi kriitiliselt ohustatud). See liik pesitseb Põhja-Kasahstani ja Lõuna-Venemaa steppides ning talvitub Aafrikas Sudaanis, Loode-Indias, Pakistanis ja Araabia poolsaarel.

Punajalg-pistrike invasioon

Käesoleva aasta augustis ja septembris on Eestis nähtud tavatult palju punajalg-pistrikke (*Falco vespertinus*). Invasioon algas 17. augustil ning lehe trükkimineku ajaks oli üle Eesti kohatud juba vähemalt 97 lindu. Viimati toimus selline invasioon 2007. a, mil vaadeldi vähemalt 70 lindu. Tänavu sai Pärnumaal Pulgoja rõngastusjaamas üks lind meil esmakordselt ka rõnga jalga. Punajalg-pistrik on Eestis harv, kuid igaaastane läbirändaja ning ka võimalik

EOÜ suvepäevad

EOÜ avatud suvepäevad toimusid sel aastal 19.-20. juunil Ida-Virumaal Iluka mõisakoolis. Tavapärase ettekan-

FOTO: URMAS TALVEE

nete, linnuõppe ja praktilise osa kõrval kujunes osalejatele väga närvekõditavaks maasturitega ekskursioon Kohtla-Nõmme põlevkivikarjääri aladele. Suvepäeval osales 136 inimest, sealhulgas 33 last ja noort. Järgmisel aastal toimuvad suvepäevad 9.–10. juulil Kesk-Eestis.

Punajalg-pistrik

FOTO: MARGUS OTS

ebaregulaarne pesitseja. Eesti asub tema pesitsusala läänepiiril.

Linnuhvilised soovivad

Linnud rahva keeles ja meeles. Mart Mäger. Kirjastus Eesti Raamat, 1969. 271 lk.

Kuna uue linnukirjanduse väljaandmine paistab pisut soikunud olevat, vaatame seekord vanade raamatute riivli poole. Evi Tihemetsa poolt kirevate rahvuslike motiividega illustreeritud raamat jääb hästi silma. Kured läinud, kurjad ilmad – seda vanarahvatarkust teab ilmselt enamik inimesi. Aga mis on pääsukesetälv või kes on kummilind? Raamatus on kokku võetud suurem osa tolleks ajaks arhiividesse kogutud vanarahva uskumusi ja tarkusi meie lindude kohta, kirjeldatud liiginimetuste päritolu ja lisatud ka rahvapärased nimetused. Kokku on raamatus juttu koguni 150 liigist. 1994. a andis kirjastus Koolibri raamatust välja ka teise, täiendatud ja parandatud trüki. Mõlemad väljaanded on antikvariaatides saadaval.

Üritused

Eesti Ornitoloogiaühing jätkab sügisel **ettekandeõhtutega** „Ülikoolid ühingesse!“. Ülikoolides tegutsevad linnuteadlased räägivad lihtsas keeles oma uuematest avastustest ja teadustöö kõõgipooldest. Oodata võib uusi põnevaid teadmisi ning rohkem pildimaterjali värvikast elust välitöödel. Ettekanded toimuvad Tartus Baeri maja saalis (Veski 4) algusega kell 19 ja kestavad kuni poolteist tundi.

- 13. oktoobril Jaanus Elts (Tartu Ülikool) „Ja siis veel need põllulinnud...“
- 27. oktoobril Pauli Saag (Tartu Ülikool) „Bakterid linnusulgedel – parasitidid või kaasreisijad?“,
- 10. novembril Urmas Abel (Eesti Maaülikool): „Väike-konnakotka elupaigakasutuse varieeruvus Eestis“
- 24. novembril Markus Vetemaa (Tartu Ülikool): „Lindude hukkamisest kalapüügi käigus“
- 8. detsembril Aivar Leito (Eesti Maaülikool): „Saaremaa püsiühenduse võimalik mõju lindudele“

■ **EOÜ aastalõpu koosviibimine** toimub 22. detsembril algusega kell 18 Tartus Baeri maja saalis, kus Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooli teadlased räägivad oma retkest Brasiiliasse, kus toimus ülemaailmne ornitoloogia-kongress. Üritusele on oodatud kõik linnusõbrad.

Estonian Open 2010

13. augustil toimus XVI linnuvaatlusvõistlus Estonian Open. Võistlusalaks oli Põlva ja Võru maakond. Osales kuus võistkonda Eestist, neli Soomest ja esimest korda üks ka Lätist. Võistluse jooksul kohati kokku 167 linnuliiki, võistluse võitnud Eesti võistkond sai kirja 131 liiki. Võistluse käigus kohati ka mitmeid sisemaal haruldasi liike, nagu kivirullija, veetallaja jt. Järgmisel aastal toimub võistlus Järva- ja Rapla- maal. Lähemalt loe www.estbirding.ee.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu 51005
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee

Tiirutaja toimetaja: Riho Kinks
Telefon: 508 6690
E-post: riho.kinks@eoy.ee
Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Selle lehe koostamist on lisaks märgitud autoritele toetanud Keskonnainvesteeringute Keskus.
Küljendus: Eesti Loodusfoto

